

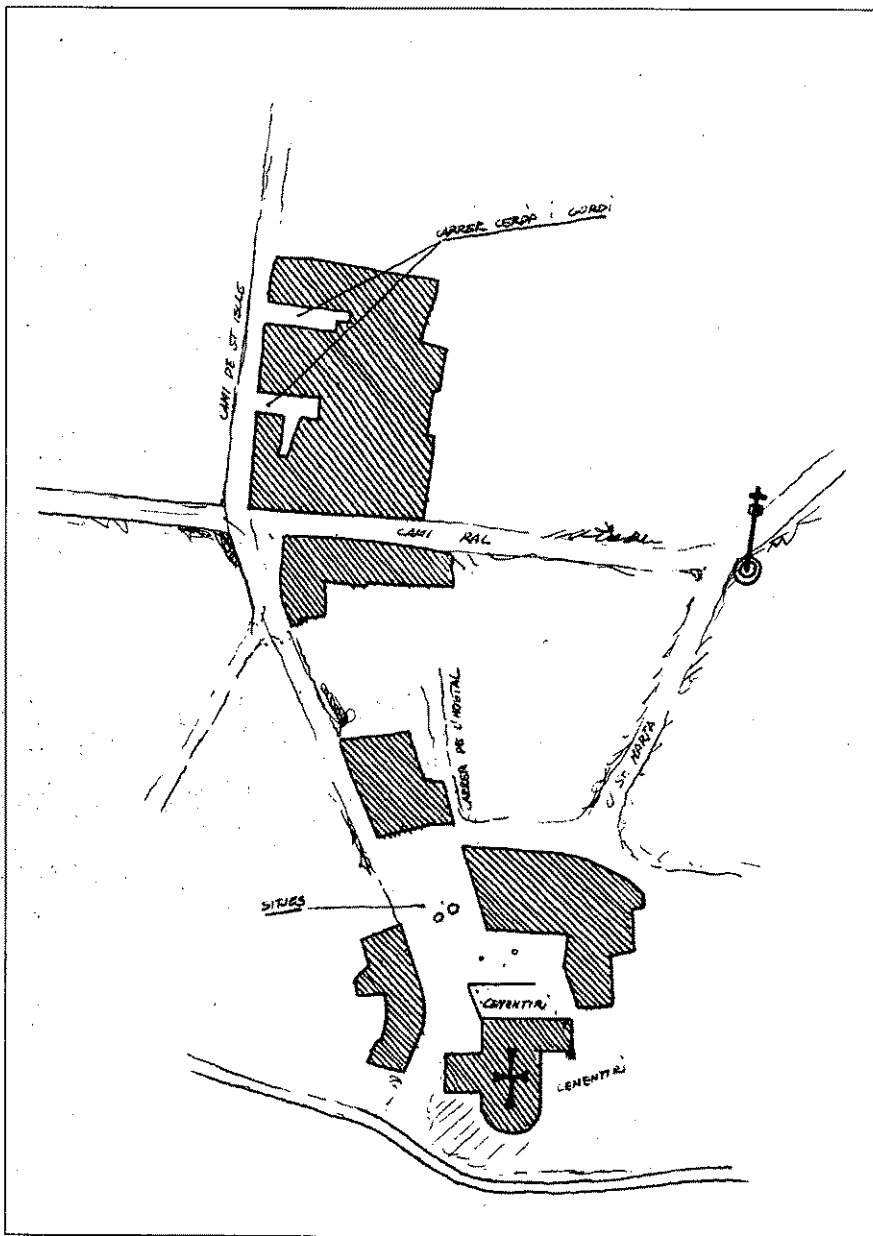
JORDI SACASAS I SEGURA

LA CREU DE TERME DE SANT ANDREU DE PALOMAR

De tots els monuments històrics més importants de Sant Andreu, potser el més interessant és la creu de terme; magnífica mostra d'escultura.

Situada al peu de l'antic Camí Ral (Gran de Sant Andreu), en la confluència amb el carrer de Santa Marta. El seu pedró, inexistent en l'actualitat, no marcava, com es creu popularment, la fi o el començament del terme municipal d'un poble; més aviat, significava el lloc d'influència eclesiàstica conegut com *les trenta passes*. Al voltant del temple, en un altre temps, aquest espai contenia gran part dels béns comuns d'un poble: les sitges del gra i l'oli, els cellers del vi, el forn de pa, l'era de batre i el cementiri. La creu, col·locada en un lloc visible, mostrava al vianant l'entrada o bé l'existència d'aquest lloc sagrat. Amb els temps, les *trenta passes* van desaparèixer i la creu va perdre la seva funció. Restà, només com a detall decoratiu associat a moltes de les típiques característiques dels poblets: l'església, les quatre cases i la creu de terme que, encara avui, són símbol d'acolliment i tranquil·litat.

Molts anys després, segurament durant el trienni liberal (1820-1823), potser en el temps del moviment anticlerical, que esclatà com a conseqüència de les disposicions de Mendizábal (1835) la creu fou definitivament retirada del seu indret original, desmuntada i finalment traslladada al cementiri de la població, en aquell temps acabat de realitzar (1839), i on, actualment es pot contemplar en molt mal estat. Malgrat tot, encara supervivent, la nostra creu va tenir la sort de ser salvada a diferència de la seva germana, la creu de Sant Jeroni de la Murtra, desapareguda durant la desamortització i d'una altra creu

Esquema de la situació antiga de la creu de terme en la confluència dels actuals carrers de Santa Marta i Gran. (Dibuix J. Sacasas).

important que va presidir durant molts anys l'altra banda de Barcelona; la famosa "Creu Coberta" que fou substituïda en el període del trienni liberal.

És evident que d'ençà de la pèrdua de la seva funció en la *sagrera* de Sant Andreu (*trenta passes*) fins els fets del segle XIX transcorren molts anys, però la creu no ha estat estudiada hores d'ara. Això no obstant, un document notarial de mitjan segle XVI permet conèixer alguns detalls prou interessants, així com varia una mica la informació adduïda per Mossèn Clapés, en considerar que la creu de Sant Andreu havia estat col·locada en el seu pedró a finals del segle XIV.

Es tracta d'un contracte realitzat entre els obrers de l'església de Sant Andreu i un escultor de Barcelona per efectuar la substitució de l'antiga creu malmesa, tot emprant les parts de l'original que es trobessin en bon estat. Aquest document, datat el 1565, vindria a confirmar el que és un fet suficientment demostrat: la perduració de les formes gòtiques a casa nostra.

Descripció

La majoria de les creus de terme del nostre país segueixen per cada estil, ja sigui gòtic, barroc, renaixentista, etc. ..., unes característiques similars pel que fa a les parts en que es divideix el monument com en la estimable iconografia de les peces esculturades.

La creu es divideix en quatre parts principals: el pedró o base de la creu, constituït, en la majoria dels casos, per tres o més graons circulars o quadrangulars coronats per una pedra moltes vegades esculturada.

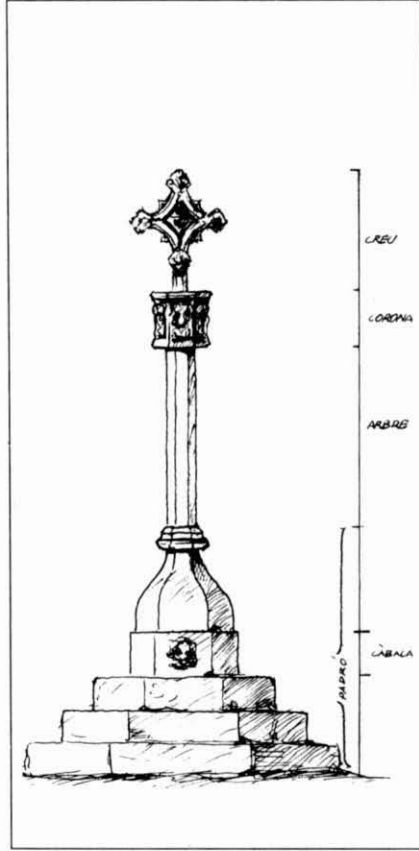
Pel que fa a la iconografia d'aquesta pedra es fa referència al *mont calvari*, on hi trobem un crani sol o acompanyat de dues o més tíbies. Aquest símbol tan conegut es troba també en moltes representacions pictòriques de la mort de Jesús a la creu: els coneguts calvaris en els que la figura de Crist és acompanyada de Sant Joan i de la verge Maria, (no oblidem que tota creu no és res més que la representació escultòrica d'un calvari).

Pel que fa referència al pedró de Sant Andreu, no s'ha conservat, però tot fa pensar que seria semblant al de Sant Jeroni de la Murtra que encara podem contemplar en el camí d'entrada a aquest monestir.

Una altra part important de la creu és el fust o arbre que, a mena de columna, sosté la creu pròpiament dita. Aquest fust mai no es troba esculturat. En el cas de la creu de Sant Andreu és una pedra vuitavada llisa de marbre numulític (aquest material és molt usat a partir del segle XIV i següents): s'utilitzava per a les columnes dels claustres com és clar exemple el de Sant Jeroni construït a les primeries del segle XV.

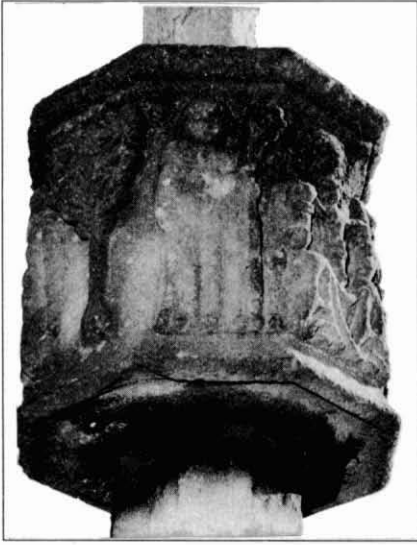
Creu i Corona. Procedència de l'Arxiu Històric de Sant Andreu.

Reconstrucció ideal del pedró amb la creu actualment existent. (Dibuix J. Sarcasas).

La corona, com el seu nom indica, és situada en la part superior del monument immediatament abans de la creu, en forma de capitell. Sol ésser la part més important i moltes vegades forma un conjunt amb la creu. Acostuma a ser la més historiada amb profusió d'escultures. La seva iconografia es compon, habitualment, de personatges (apòstols, sants protectors, orants, etc...) encara que també es troben escuts heràldics i elements vegetals. En aquest cas la corona, molt senzilla, compta amb vuit figures, sis de personatges i dues amb símbols heràldics d'un significat no gaire clar.

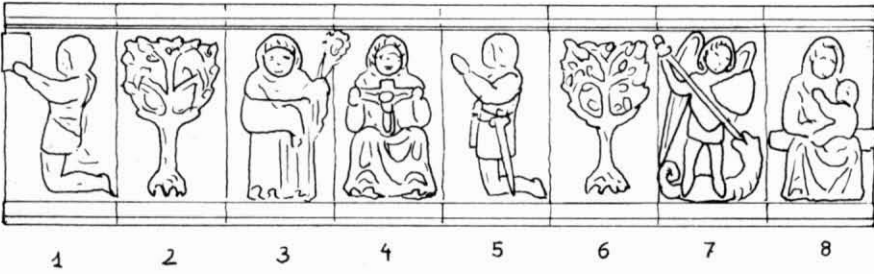
Entre les figures cal destacar la que representa a Sant Miquel Arcàngel, tant per la seva qualitat escultòrica com pel significat màgic de protecció contra

Detalls de la Corona. Procedència de l'Arxiu Històric de Sant Andreu.

Estat actual de la Creu de Terme de Sant Andreu de Palomar, 1985.

Esquema de les figures de cada un dels quaters de la corona (Dibuix J. Sacasas).

1. Orant cavaller amb un llibre.
2. Arbre arrencat.
3. Abat.
4. Déu Pare amb el Crist a les mans.
5. Orant cavaller.
6. Arbre arrencat.
7. Sant Miquel Arcàngel.
8. Santa Maria amb el nen Jesús.

els mals esperits, molt estès durant l'època medieval. El material del que està feta la corona és molt diferent del de la resta del monument. Es tracta d'un tipus de roca arenisca molt semblant a la pedra de Montjuïc que ha resistit molt millor l'erosió. El fet que la corona i la creu siguin fetes amb materials diferents podria significar que varen ser construïdes en diferents èpoques, si més no. aquest tema s'hauria d'estudiar amb més profunditat.

Pel que fa a la creu, l'última i més important part del monument, hem de dir que es tracta d'un típic detall escultòric de coronament, basat en l'estructura d'una creu grega inscrita en un cairó. Ressaltat per volutes de tradició original que formen arcs entre els braços rematats en llurs extrems per fulles d'acant. A l'interior de cada cara del cairó que forma la creu s'endevinen restes d'escultures (un Sant Crist i la Mare de Déu) encara que el mal estat d'aquesta part ens fa impossible reconèixer-la clarament.